

УДК 811.161.2 (075.8)

DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-2-191-200

Гордієнко О. А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови
Житомирський державний університет імені Івана Франка
YELENA_G@i.ua
orcid.org/0000-003-3384-3656

РОБОТА З ФРАЗЕОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

В умовах демократизації та інформатизації суспільства, інтеграції у світовий освітній простір, модернізації системи вищої освіти в Україні, спрямованої на адаптацію до глобалізаційних змін і викликів часу, особливої ваги набуває чіткий підхід до вибору провідних підходів і принципів, якими керується теоретична лінгводидактика та її прикладні розділи. Визначені Законом України «Про освіту», основні принципи розвитку системи вищої освіти передбачають доступність освітніх послуг, гуманізм, незалежність освіти, її інтеграцію з наукою та виробництвом, створення рівних та комфортних умов для всебічного розвитку особистості, її талантів та здібностей, безперервний і різноманітний характер освіти. Статтю присвячено актуальним питанням роботи над фразеологізмами з метою формування риторичної компетентності здобувачів вищої освіти на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Неабияке значення для реалізації професійної діяльності має загальнокультурна компетенція, яка формується на заняттях з освітніх компонент гуманітарного спрямування. Серед них провідна роль належить мовним освітнім компонентам, що зосереджують увагу майбутніх спеціалістів на налагодженні контактів і взаємодії. Мова – могутній засіб розвитку мислення, загальної культури, формування риторичних умінь. У суспільстві мова виступає складовою самовираження і розвитку інтелектуального потенціалу нації. Уміння гарно говорити, впливати на слухачів дуже важливе у професійному спілкуванні. В освітньо-професійних програмах першого (бакалаврського) рівня вищої освіти мовна освіта забезпечує формування низки важливих загальних компетентностей (фахівців різних спеціальностей та галузей знань), наприклад: здатність спілкуватися державною мовою, обробка, аналіз інформації, отриманої з різноманітних джерел, як теоретичних, так і отриманих емпіричним шляхом. Зазначені елементи є водночас характеристиками мовнокомунікативної компетентності фахівця, котрий засобами мови прагне самовдосконалення та здатний виявляти творчий підхід до розв'язання проблем, що можуть виникати в різних сферах спілкування в соціумі. Мета статті – висвітлити основні питання роботи над фразеологічними одиницями як засобу формування риторичної компетентності здобувача вищої освіти на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. У процесі виконання поставлених завдань використовувалися теоретичні методи дослідження: аналіз і синтез методичних джерел із проблеми дослідження; метод теоретичного прогнозування для визначення об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження. Наукова новизна: вперше детально проаналізовано та узагальнено проблему використання вправ із фразеологізмами та ознайомлення студентів із їх джерелами. Практична значимість: коротко узагальнено отримані результати, рекомендовано впровадити у навчальний процес вправи з залученням фразеологізмів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, з'ясовано роль риторичної компетентності як складової мовно-комунікативної компетентності здобувача освіти. Розглянуто поняття «фразеологія», «джерела

фразеології» та наведено приклади використання вправ із фразеологізмами на заняттях. Результати дослідження показали, що вправи з використанням фразеологізмів сприяють формуванню риторичної компетентності студента, покращенню комунікативних якостей мовлення, підвищенню рівня культури мовлення. Науково обґрунтовано методичні засади використання вправ із фразеологічними одиницями на заняттях з української мови за професійним спрямуванням; доведено, що система вправ із фразеологізмами сприяє свідомому засвоєнню студентами навчального матеріалу, може бути впроваджена в навчально-виховний процес, використана для вдосконалення програм і підручників. Також окреслено перспективи подальших досліджень в означеній галузі. Матеріали статті можуть бути використані для вдосконалення методик навчання української мови за професійним спрямуванням як складової системи підготовки майбутніх спеціалістів різних профілів.

Ключові слова: риторична компетентність, українська мова за професійним спрямуванням, здобувач вищої освіти, культура мовлення, комунікативні якості, фразеологічні одиниці, джерела фразеології.

Вступ. Яскравим виявом процесу демократизації в сучасному українському суспільстві виступає переоцінка світоглядних цінностей, пов'язана з нелегкими кроками на шляху поліпшення якості вищої освіти в Україні як європейській державі. Забезпечення якості підготовки компетентних фахівців у сучасному університеті теоретично обґрунтоване акмеологічним, студентоцентрованим та іншими сучасними підходами, які спрямовують професійну діяльність викладачів. Реалії часу вимагають наявності в майбутніх спеціалістів здатності самостійно і швидко приймати рішення стосовно нестандартних ситуацій, що виникатимуть у професійній або інших сферах [1, с. 17]. У сучасній системі освіти одним із прогресивних та перспективних виступає акмеологічний підхід та акмеологічні технології, що сприяють розвитку високого внутрішнього потенціалу та творчої майстерності фахівців, зокрема, соціономічних професій. Характеристики «акме» дослідники розглядають як сутності, що мають такі властивості: вищий ступінь розвитку; досконалість; вершина як зрілість усього; розквіт здібностей людини; вершина в обраній професійній діяльності [7, с. 200].

Неабияку роль для реалізації професійної діяльності майбутніх фахівців у плані акмеологічного підходу відіграє загальнокультурна компетенція, що базується на моральних цінностях, а саме вони складають основу духовності. Зазначена компетенція формується на заняттях з гуманітарних дисциплін, серед яких провідна роль належить мовним освітнім компонентам, що зосереджують увагу майбутніх спеціалістів на налагодженні контактів і взаємодії. Мова – могутній засіб розвитку мислення, загальної культури, формування риторичних умінь. У суспільстві мова виступає складовою самовираження і розвитку інтелектуального потенціалу нації. Уміння гарно говорити, впливати на слухачів дуже важливе у професійному спілкуванні.

Беручи за основу особистісно діяльнісний підхід, викладач організовує, спрямовує та коригує навчальний процес, створює умови для формування риторичних умінь здобувачів освіти, які вдосконалюють мовні знання і навички, культуру мовної поведінки. У цьому переконує і Т. Гриценко: «Завдання викладачів – докласти максимум зусиль, щоб сформувати як соціальну, так і мовну особистість. Адже сьогодні кожному зрозуміло, що через мову молодшої людини проявляється як її погляд на життя, так і її культура, ціннісні орієнтації. Тобто мова людини є її мовним паспортом» [4, с. 162].

Теоретичне обґрунтування проблеми. Проблема формування і розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти та риторичної як її складової залишається в центрі уваги багатьох досліджень, що зорієнтовані на впровадженні сучасних компетентнісного, текстоцентричного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, підходів. В останні десятиліття до означених тем зверталися лінгвісти Ф. Бачевич, Н. Бабич, Н. Загнітко та ін., методисти А. Алексюк, З. Бакум, О. Біляєв,

Є. Голобородько, О. Горошкіна, І. Гудзик, Т. Донченко, І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, О. Кулик, О. Кучерук, Л. Мамчур, В. Мельничайко, Г. Михайловська, С. Омельчук, М. Пентилюк, Т. Симоненко, Н. Тоцька та ін. Вони визначили актуальність пошуку нових підходів, принципів, методів і прийомів організації навчального процесу з метою формування українськомовної комунікативної компетентності студентів закладів вищої освіти, спираючись на зв'язні висловлювання – тексти та одиниці мовлення – слова, фразеологічні одиниці, речення. Слід констатувати, що вчені працюють над створенням авторських програм, виданням підручників, посібників, хрестоматій і словників, упорядкуванням української лексико-фразеологічної термінології (Н. Гавриш, Н. Голуб, М. Греб, С. Дорошенко, В. Загороднова, О. Караман, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Любашенко, А. Нікітіна, Н. Остапенко, І. Хом'як, С. Яворська та ін.). Водночас зазначимо, що проблема використання вправ із фразеологізмами у процесі формування риторичної компетентності майбутніх спеціалістів на заняттях із української мови за професійним спрямуванням є недостатньо висвітленою. Це свідчить про актуальність окресленої проблеми.

Мета статті – висвітлити основні питання роботи над фразеологічними одиницями як засобу формування риторичної компетентності здобувача вищої освіти на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. У процесі виконання поставлених завдань використовувалися **теоретичні методи дослідження**: аналіз і синтез методичних джерел із проблеми дослідження; метод теоретичного прогнозування для визначення об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження. Наукова новизна: вперше детально проаналізовано та узагальнено проблему використання вправ із фразеологізмами та ознайомлення студентів із їх джерелами. Практична значимість: коротко узагальнено отримані результати, рекомендовано впровадити у навчальний процес вправи з залученням фразеологізмів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, з'ясовано роль риторичної компетентності як складової мовно-комунікативної компетентності здобувача освіти. Матеріали статті можуть бути використані для вдосконалення методики навчання української мови за професійним спрямуванням як складової системи підготовки майбутніх спеціалістів різних профілів.

Виклад основного матеріалу. Викладач закладу вищої освіти як взірць високої культури мовлення для студента несе особливу відповідальність за результати навчання. В освітньо-професійних програмах першого (бакалаврського) рівня вищої освіти мовна освіта забезпечує формування низки важливих загальних компетентностей (фахівців різних спеціальностей та галузей знань), наприклад: здатність спілкуватися державною мовою, обробка, аналіз інформації, отриманої з різноманітних джерел, як теоретичних, так і отриманих емпіричним шляхом. Зазначені елементи є водночас характеристиками мовнокомунікативної компетентності фахівця, котрий засобами мови прагне самовдосконалення та здатний виявляти творчий підхід до розв'язання проблем, що можуть виникати в різних сферах спілкування в соціумі.

Викладач має постійно контролювати власне мовлення, вдосконалювати, шліфувати знання норм літературної мови, а також слідкувати за мовленням студентів, виправляти допущені ними мовні помилки, сприяти пошуку ними повних, вичерпних і водночас доступних і зрозумілих висловлювань. Повсякденне користування українською мовою вказує на сформоване життєве кредо особистості щодо плекання рідної мови, а також риторичну компетентність.

В. Нищета розглядає риторичну компетентність як вищий рівень комунікативної компетентності, що містить риторичні знання, уміння та навички, здатність і готовність до ефективного й оптимального спілкування, реалізований у досвіді риторичної діяльності [6, с. 23].

У становленні риторичної особистості та її відповідних компетентностей провідну роль відіграє спілкування: «Спілкування, взаємодія з іншими... Для індивіда воно є надзвичайно важливою потребою. Оскільки людина – істота суспільна, то її

сутність реалізується і розвивається лише у громадській діяльності, основу будь-якого її виду становить спілкування з іншими» [5, с. 50].

Риторична компетентність починає формуватися під час шкільного навчання, учні ознайомлюються з найменшими одиницями мови – звуками, вивчають лексику, дізнаються про лексичне значення слова, багатозначність, синонімію, антонімію, омонімію та ін.; також вивчають склад слова, засвоюють поняття про морфеми та їх типи; багато часу в шкільному курсі приділяється вивченню морфології, здобувачі освіти ознайомлюються з частинами мови, вивчають синтаксис, засвоюючи відомості про типи речень, члени речення, типи зв'язків слів у реченні тощо.

У процесі опанування навчальною компонентою «Українська мова за професійним спрямуванням» студенти звертають увагу на те, що в нашій мові часто використовуються яскраві мовні перли, фразеологізми, а в допитливих здобувачів освіти виникають питання стосовно їх походження. Це стимулює студентів до проєктної та дослідницької діяльності.

Фразеологізми, як і звичайні слова, безпосередньо співвідносяться з явищами об'єктивного світу, хоча прямий зв'язок між реаліями та їх лексичним або фразеологічним найменуванням може бути відсутнім. Інакше кажучи, фразеологізми мають семантику, яку можна усвідомити за допомогою таких засобів семантизації: власне семантичного визначення, добір синонімів, описовий.

Спосіб **власне семантичного визначення** значення фразеологізму припускає безпосередню роботу з фразеологічними словниками, збірниками крилатих висловів, звертаючись до яких, студент дізнається про значення, історію виникнення, сферу вживання певного фразеологізму.

Спосіб **добору синонімів (синонімічний)** здійснюється шляхом добору близьких за значенням мовних одиниць – фразеологізмів або слів – до фразеологізму, значення якого з'ясовується. Така робота допоможе пояснити значення, продемонструвати стилістичні та смислові можливості української лексико-фразеологічної синонімії.

Дослідники відзначають, що в українській мові виокремлюються понад 800 синонімічних рядів фразеологізмів, що свідчить про багатство засобів української мови [3, с. 92].

Описовий спосіб (перелічування) полягає в послідовному перелічуванні смислових, структурно-граматичних, стилістичних ознак сталих зворотів. Іншими словами, це фразеологічний розбір, провести який викладач або студент зможе за такою приблизною схемою: а) фразеологічний зворот; б) яке значення має; в) складений у вигляді речення чи словосполучення; г) співвідносний з якою частиною мови; д) головний елемент фразеологізму; е) синтаксична роль; ж) функціональний стиль.

Можна запропонувати студентам зробити аналіз фразеологізмів із художніх текстів. Наприклад, таких.

Сотки, тисячі нещасних попадалися до рук козакам й мусили випити гірку до краю. (М. Коцюбинський «Дорогою ціною»)

Коли Маркевич заграє з скрипачем Стером концерт Ліпінського, Тарас відчув себе на сьомому небі. (О. Іваненко «Тарасові шляхи»).

Розв'язка, видно, настане все ж не сьогодні, пізніше – ще ж не до дна випита чаша. (М. Олійник «Одержима»).

Використання описового способу в повному обсязі сприяє актуалізації знань студентів із різних розділів мовознавства: лексики, синтаксису, морфології, стилістики. Тому його доцільно використовувати після повторення відповідного матеріалу. Означені способи тлумачення сталих виразів безпосередньо реалізуються в системі вправ, що пропонуються викладачем. Зокрема, можуть бути такі завдання.

1). Прочитайте речення, знайдіть у них фразеологічні одиниці. Користуючись словником фразеологізмів, визначте їх значення та синтаксичну функцію.

2). Дібрати фразеологічний синонім до слова, вказавши його стилістичну приналежність (*божа іскра, дарунок долі*).

3). До поданих іноземних фразеологізмів дібрати відповідні українські: *time flies* (час летить), *when pigs fly* (дослівно: коли свині полетять, український відповідник: коли рак на горі свисне), *wolf in sheep's clothing* (вовк в овечій шкурі), *storm in a teacup* (буря в склянці води, багато галасу даремно); *for a rainy day* (дослівно: для дощового дня; український відповідник: на чорний день), *look like a million dollars* (дослівно: мати вигляд, як мільйон доларів; український відповідник: мати чудовий вигляд, на всі сто), *monkey business* (дослівно: мавп'ячий бізнес; український відповідник: марна праця, товкти воду в ступі), *black sheep* (дослівно: чорна вівця, український відповідник: біла ворона, *cash cow* (дійна корова, джерело коштів); *like water off a duck's back* (як з гусака вода); *you one on a kind* (ти єдиний такий); *it's raining cats and dogs* (плє як із відра); *you snooze, you lose* (хто не встиг, той запізнився; дослівно: хто відклав, той запізнився); *easy peasy lemon squeezy* (буквально: легкий горошковий лимонний сік) – легко, немає питань; *it's beside the point* (це справи не стосується); *it's a waste of time* (пуста трата часу, дослівно: марнотратство часу); *give it a shot* (буквально: дай цьому постріл – спробуй, намагайся зробити); *pull yourself together* (буквально: тягни себе до купи – зберись); *I am over the moon* (буквально: я над місяцем – я на сьомому небі).

Коли йдеться про фразеологізми, часто уявляється щось старе, застигле, що існує завжди або, принаймні, яке виникло дуже давно. Студенти дізнаються про такі джерела сталих виразів: 1) мова письменників; 2) живе мовлення та усна народна творчість; 3) церковно-книжне мовлення; 4) іншомовна лексика.

Наприклад, широко відомо, що первісне джерело багатьох фразеологізмів – Біблія. Іноді хтось скаже: *суета сует*, не пригадуючи при тому, що за багато сторіч до нього ці слова промовив у Єрусалимі цар ізраїльтян Еклезіаст. Йому ж, за біблійною легендою, належать такі мудрі слова: *Немає нічого нового під сонцем. Усьому свій час; час розкидати каміння і час збирати каміння*. Їх смисл зрозумілий кожному, хто замислюється про долю країни. Для студентів з'ясування значення і походження таких фразеологізмів може стати завданням для проектів. Наведемо приклади.

Цап відбувайло. Фразеологізм пов'язаний із звичаєм жертвоприношення, коли до священика приводили двох цапів. Одного з них приносили в жертву, іншого відпускали в пустелю, провівши обрядові дійства.

Валаамова ослиця. У Старому Завіті Валаам згадується війна з моавитянами, через їх землі проходили євреї, коли виходили з Єгипту. Злякавшись прибульців, цар моавитський звертається до волхва Валаама з наказом, щоб той прокляв ізраїльтян і так посприяв їхній поразці. Валаам погодився та пустився в дорогу. Однак дорогу перегородив ангел, і ослиця зупинилась. Тричі бив Валаам нещасну тварину, щоб змусити її рухатись. І тричі, куди б ні спрямовував її хазяїн, виникав ангел. Закінчилась ця історія так: «І розплющив Господь очі Валаама, і побачив він ангела Господня, що стояв із мечем у руці. І відкрив Господь вуста ослиці, і мовила вона Валааму: що я тобі зробила, що ти б'єш мене вже втретє? І каже йому ангел Господень: за що ти бив ослицю свою ось вже три рази?» [9].

Студенти дізнаються, що такий вираз використовують відносно покірної людини, яка несподівано для всіх висловила протест. Цікаво, що фразеологізм *цап відбувайло* в сучасній українській мові вживається як жартівливий, іронічний, а *валаамова ослиця* – як книжковий.

Випити гірку чашу. У Євангелії змальований образ чаші, що несе в собі смерть, тепер означає потерпати від нещастя.

Вмивати руки. У Євангелії від Матвія знаходимо: «Пілат говорив їм: що зроблю я Ісусу, якого звуть Христом? Кажуть йому всі: нехай розп'ятий буде! Пілат, побачивши, що ніщо не допомагає, взяв води та вмив руки перед народом, сказавши: не винний я в крові Праведника Цього. У сучасному розумінні означає: зняти з себе відповідальність за будь-що, відсторонитись від чогось [2].

Юдин поцілунок. Юда – один із дванадцяти апостолів, який зрадив Христа. За переказом, він привів із собою озброєну стражу та, поцілувавши Христа, тим самим показав на нього. Фразеологізм означає зраду [8].

Хома невірющий. Апостол, учень Христа, не хотів повірити у його воскресіння з мертвих, допоки на власні очі не побачив рани від цвяхів на тілі Ісуса. Вираз використовують як опис до людини, яка вперто не бажає повірити у щось очевидне.

Читаючи Біблію, не можна не дивуватися смисловій глибині, художній виразності давніх текстів. Уважний читач знайде в них відповіді на питання, актуальні й дотепер. Недарма більшість із них увійшли у загальнонародний словник: *розірвати узи, кидати жереб, поливати слізьми, приносити в жертву*. Деякі фразеологізми, запозичені з Біблії, зберігають свій книжковий характер, у тлумачних словниках української мови вони представлені з помітками *книжкове або застаріле*. Однак використовується в сучасному усному ораторському мовленні, якщо є потреба в патетиці, особливому звучанні промови.

Водночас доволі широко використовуються як у літературних творах письменників – наших сучасників, так і в усному мовленні, особливо ораторському, яке потребує емоційного напруження, патетики: *перетворювати на прах, дарувати життя, каміння волають, обтрусити порох із ніг*.

Роль біблійних виразів у збагаченні української фразеології важко переоцінити. Їх значення не лише в художній цінності, але, головне, в тому моральному заряді, який вони мають у собі.

Останнім часом активно збагачує фразеологічний словник мова преси.

Відомо, що фразеологічний фонд мови розширюється через набуття нових значень вже відомими словосполученнями. Велика кількість подібних словосполучень надходять в літературну мову з газетних та журнальних сторінок. Їм властиві смислова та структурна єдність, відтворюваність; їх компоненти набули переносного значення (*політична кухня, ядерний психоз, другий хліб, закон джунглів*). Наведені сполучення слів, що займають перехідне положення між фразеологізмами та вільними словосполученнями, являють собою метафоричні вирази (*голубі берети, шкіряні куртки, залізні каски, білі рукавички, легені планети, чорне золото*).

Залежно від ступеня семантичної спаяності, образності, відтворюваності та інших показників фразеологічності їх можна умовно поділити на «фразеологізм – не фразеологізм». Не вдаючись глибоко в сутність наукових концепцій відносно приналежності різних сполучень слів до фразеологізмів, фразеологічними зворотами вважаємо лише такі сполучення мовних одиниць, які відтворюються в готовому вигляді, мають злитість у своєму значенні та характеризуються експресивністю.

У мові преси частіше, аніж у мові художніх творів, зустрічаємо незвичну сполучуваність слів, яскраві образні вирази. Саме завдяки пресі в наше мовлення увійшли такі з них, які з'явилися у сфері освіти, як-от: *трудоий семестр, педагогічний десант, педагогіка співробітництва, уроки миру, уроки довіри тощо*. Фразеологічність найчастіше властива одиницям, які сформувалися для позначення явищ політичного життя та виробництва (*чорна п'ятниця, Піднебесна, маріонетковий уряд, політика затягування поясів, червона кнопка, голубе паливо тощо*). Це складні найменування, які виникли на сторінках газет та мають переносне значення. Подібним найменуванням в українській мові, як правила, відповідають нейтральні синоніми, так звані первісні найменування, які являють собою вільні словосполучення: *коричнева чума* – фашизм, *джентльменська угода* – договір в усній формі тощо.

Близькі до фразеологізмів складні найменування з яскравою оцінною та експресивною насиченістю: *чорні полковники, повітряні пірати, міжнародний бандитизм, боксерська дипломатія тощо*. Фразеологізмами в традиційному розумінні, тобто утвореними шляхом метафоричного переосмислення вільних словосполучень, можна вважати такі складні найменування, як *хрестовий похід, холодна війна, залізна завіса, червона кнопка, залізна леді, політика полювання за відьмами* і т. ін, адже їм властива фразеологічність. Завдяки своїй образності та семантичній неподільності

вони можуть виходити за межі політичної сфери та вживатися в для опису різних життєвих ситуацій (*червона кнопка* – знак загальної небезпеки, *залізна леді* – позначення не лише Маргарет Тетчер, але й будь-якої жінки, яка має сильну волю, мужність, глибокі знання тощо).

Виникнення образних складних найменувань у сучасній українській мові – явище продуктивне, водночас їх семантика може залежати від змін у суспільному житті. Студенти переконуються, що історія мови відображає історію народу. Так, ще в ХХ столітті в журналістиці, а потім в інших сферах з'явилися найменування *фабрика смерті, палії війни, агенти змін*. Деякі з них мають авторів: *холодна війна, залізна завеса* – У. Черчилль, *імперія зла* – Р.Рейган.

У атмосферу холодної війни замінює міжнародне потепління, образ ворога – образ партнера, що викликало до життя нові номінативні одиниці: *загальноєвропейський дім, народна дипломатія, гуманітарний кошик, людські виміри, спільно-європейська інтеграція, стратегічна рівновага*. Складні найменування, що з'явилися в період кінця ХХ – початку ХХІ століття називають негативні явища дійсності та стають загальноживаними *біла смерть (наркотики), чума ХХ століття (СНІД), відомчі бар'єри, кредит довіри, економічне чудо, висотна хвороба, групи ризику тощо*.

Можна припустити, що деякі з цих виразів можуть увійти у фразеологічний фонд української мови. Водночас виникає небезпека перетворення їх в результаті надмірного вживання в штампи, мовні кліше, як це трапилось у попередні десятиліття з найменуваннями типу *битва за врожай, золота нива, біле золото, будівництво століття*.

Отже, мова сучасної преси є одним з повноводних джерел поповнення фразеологічного словника української мови, що слід враховувати студентам, які готують себе до професійної діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, для того, щоб повно і всебічно здійснювати вивчення фразеологічних одиниць, важливо навчати студентів глибоко занурюватись у їх вивчення, творчо підходити до виконання завдань. Всі навчальні дисципліни можуть розвинути творчий потенціал молодого покоління. Але в тому й полягає один з найбільш привабливих аспектів роботи на заняттях з рідної мови, що тут відкривається неосяжне море для творчості як викладача, так і студентів. Самобутнє мислення починається там, де є вміння ставити живі питання, формулювати проблеми, задачі, долати інтелектуальні труднощі, що виникають під час осмислення одиниць мовлення та під час його зіставлення з власними уявленнями про них. Студенти ненав'язливо залучаються в діяльність, яка відповідає їх інтересам та рівню духовного розвитку, що задовольняє їх особистісні запити.

Довіра та повага до студентів, врахування їх інтересів та потреб, знання їх можливостей – це той шлях, який веде сьогодні до успіху в роботі. Викладач – це той, хто відчуває найбільшу, найгострішу радість від свого викладацького існування, коли студенти захоплені новими для них знаннями.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальші дослідження цієї тематики можуть охоплювати проблеми вдосконалення змісту, методів, засобів роботи над українською фразеологією з урахуванням сучасних підходів до формування спеціаліста, здатного засобами мовної комунікації розв'язувати складні професійні завдання; залучення інноваційних технологій в освітній процес; визначення місця риторичної та фразеологічної компетентностей як результату професійної підготовки майбутніх фахівців.

Література

1. Борисенко М. Міждисциплінарні зв'язки як засіб формування у студентів світоглядних поглядів. *Вища школа*. 2004. № 3. С. 17–19.
2. Від Матвія 27: 11-30. URL: <https://www.bible.com/uk/bible/compare/MAT.27.11-31> (дата звернення: 13.11.2024 року)

3. Греб М. М. Лексична і фразеологічна компетентності як провідні детермінанти лінгводидактичної підготовки вчителів початкових класів. *Проблеми сучасного підручника*: зб. наук. праць. Київ: Педагогічна думка. 2016. Вип. 17. С. 91–102.
4. Гриценко Т. Розвиток мовної особистості у технічних ВНЗ. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*: збірник наукових праць Національного авіаційного університету. 2009. Вип. 17. С. 162–172.
5. Кучерук О. Розвиток риторичної компетентності студентів-філологів у процесі риторичної освіти. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі*: зб. наук. праць (за мат-ми Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.) За ред. проф. К. Я. Климової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 50–53
6. Нишета В. А. Методика навчання риторики в школі: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 200 с.
7. Сіверс З. Ф., Белкіна Е. В., Данилова Г. С. Акмеологія – наука XXI століття: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2005. 412 с.
8. Словник фразеологізмів для учнів та учителів. URL: <https://naurok.com.ua/slovník-frazeologizmiv-dlya-uchniv-ta-uchiteliv-17527.html>. (дата звернення 13.11.2024 року)
9. Читати Біблію – українське Біблійне товариство. URL: <https://www.bible.com/uk/bible/compare/NUM.22.15-35> (дата звернення: 13.11.2024 року)

References

1. Borysenko, M. (2004) Mizhdystsyplinarni zviazky yak zasib formuvannia u studentiv svitohliadnykh pohliadiv [Interdisciplinary Relations as the Means of Students World Outlook Formation]. *Vyshcha shkola*. No 3. Pp. 17–19. [in Ukrainian]
2. Vid Matvii 27: 11-30 [From Matthew 27: 11-30] URL: <https://www.bible.com/uk/bible/compare/MAT.27.11-31> (13.11.2024) [in Ukrainian]
3. Hreb, M. M. (2016) Leksychna i frazeolohichna kompetentnosti yak providni determinanty linhvodydaktychnoi pidhotovky vchyteliv pochatkovykh klasiv [Lexical and phraseological competence as leading determinants of language didactic training of primary school teachers] *Problemy suchasnoho pidruchnyka*: zb. nauk. prats. Kyiv: Pedahohichna dumka. Vol. 17. Pp. 91–102. [in Ukrainian]
4. Hrytsenko, T. (2009) Rozvytok movnoi osobystosti u tekhnichnykh VNZ [Development of language personality at technical universities] *Humanitarna osvita u tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh*: Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Vol. 17. Pp. 162–172. [in Ukrainian]
5. Kucheruk, O. (2015) Rozvytok rytorychnoi kompetentnosti studentiv-filolohiv u protsesi rytorychnoi osvity [Development of rhetorical competence of philology students in the process of rhetorical education] *Aktualni problemy formuvannia rytorychnoi osobystosti vchytelia v ukrainomovnomu prostori*: zb. nauk. prats (za mat-my Vseukrainskoi naukovopraktychnoi Internet-konferentsii 23 kvitnia 2015 r.) Za red. prof. K. Ia. Klymovoi. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. Pp. 50–53. [in Ukrainian]
6. Nyshcheta, V. A. (2014) Metodyka navchannia rytoryky v shkoli [Methodology of teaching rhetoric at school]: navch. posib. Kyiv: Tsentruchovoi literatury. 200 p. [in Ukrainian]
7. Sivers, Z. F., Belkina, E. V., Danylova, H. S. (2005) Akmeolohiia – nauka XXI stolittia [Acmeology is a science of the 21st century]: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kyiv: KMPU im. B. D. Hrinchenka. 412 p. [in Ukrainian]
8. Slovnyk frazeolohizmiv dlia uchniv ta uchyteliv [Dictionary of phraseological units for students and teachers] URL: <https://naurok.com.ua/slovník-frazeologizmiv-dlya-uchniv-ta-uchiteliv-17527.html>. (13.11.2024) [in Ukrainian]
9. Chytaty Bibliu - ukrainske Bibliine tovarystvo [Read the Bible - Ukrainian Bible Society] URL: <https://www.bible.com/uk/bible/compare/NUM.22.15-35> (13.11.2024) [in Ukrainian]

Hordiienko O.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Primary education and Culture
of professional speech,
Zhytomyr Ivan Franco State University
yelenagord110@gmail.com
orcid.org/0000-003-3384-3656

**WORK ON PHRASEOLOGY IN UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES UNDER
PROFESSIONAL GUIDANCE AS A MEANS OF FORMING THE RHETORICAL
COMPETENCE OF STUDENTS**

In the conditions of democratization and informatization of society, integration into the world educational space, modernization of the system of higher education in Ukraine, aimed at adaptation to globalization changes and challenges of the time, a clear approach to the selection of leading approaches and principles, which are guided by theoretical linguistic didactics and its applied sections, acquires special importance. Defined by the Law of Ukraine "On Education", the main principles of the development of the higher education system include the availability of educational services, humanism, the independence of education, its integration with science and production, the creation of equal and comfortable conditions for the comprehensive development of the individual, his talents and abilities, continuous and diverse character education. The article is devoted to the topical issues of working on phraseology with the aim of forming the rhetorical competence of students of higher education in professional Ukrainian language classes. General cultural competence, which is formed in classes on educational components of the humanitarian direction, is of great importance for the implementation of professional activities. Among them, the leading role belongs to language educational components that focus the attention of future specialists on establishing contacts and interaction. Language is a powerful tool for the development of thinking, general culture, and the formation of rhetorical skills. In society, language is a component of self-expression and development of the nation's intellectual potential. The ability to speak well and influence listeners is very important in professional communication. In the educational and professional programs of the first (bachelor) level of higher education, language education ensures the formation of a number of important general competencies (specialists of various specialties and fields of knowledge), for example: the ability to communicate in the state language, processing, analysis of information received from various sources, both theoretical and and obtained empirically. The specified elements are at the same time the characteristics of the linguistic and communicative competence of a specialist who, through the means of language, seeks self-improvement and is able to show a creative approach to solving problems that may arise in various spheres of communication in society. The purpose of the article is to highlight the main issues of working on phraseological units as a means of forming the rhetorical competence of a student of higher education in Ukrainian language classes in a professional direction. In the process of performing the assigned tasks, theoretical research methods were used: analysis and synthesis of methodical sources from the research problem; the method of theoretical forecasting for determining the object, subject, goal and tasks of research. Scientific novelty: for the first time, the problem of using exercises with phraseological units and familiarizing students with their sources was analyzed and summarized in detail. Practical significance: the obtained results are briefly summarized, it is recommended to implement exercises with the involvement of phraseology in the Ukrainian language classes for professional orientation in the educational process, the role of rhetorical competence as a component of the linguistic and communicative competence of the student of education is clarified. The concept of "phraseology", "sources of phraseology" is considered, and examples of the use of exercises with phraseology in classes are given. The results of the study showed that exercises using idioms contribute to the formation of the student's rhetorical competence, improve the communicative qualities of speech, and increase the level of speech culture. The methodical principles of using exercises with

phraseological units in Ukrainian language classes for professional orientation are scientifically substantiated; it has been proven that the system of exercises with phraseology contributes to students' conscious assimilation of educational material, can be implemented in the educational process, and used to improve programs and textbooks. Prospects for further research in this field are also outlined. The materials of the article can be used to improve the methods of teaching the Ukrainian language in a professional direction as a component of the system of training future specialists of various profiles.

Key words: rhetorical competence, professional Ukrainian language, higher education student, speech culture, communicative qualities, phraseological units, sources of phraseology.